

“Meer klook as dapper”

Lid verzetsgroep De Bilt op 31 januari 1945 ontsnapt uit Kamp Amersfoort

De Almeloër Gerard Vloedbeld (14-11-1919 – 27-12-2012) woonde van 11 november 1943 tot 2 januari 1945 in De Bilt. Hij was een journalist in hart en nieren. Hij schreef veel brieven naar zijn vriendin in Almelo en hield een persoonlijk dagboek bij. Nadat hij was overleden, eind december 2012, vond ik, als zijn oudste zoon, tussen zijn spullen nog stapels brieven en een groot deel van zijn dagboeken; soms in keurige schriften, soms alleen maar een paar kladblaadjes.

In 1944 was mijn vader lid van de Verzetsgroep De Bilt. Het einde van zijn verblijf daar verliep hectisch en bijna desastreus. Wat er precies gebeurde heb ik opgetekend uit de brieven en dagboeken, aangevuld met het weinige dat hij mij later vertelde en nog wat eigen onderzoek, o.a. via de Stichting 1940-1945.

In De Bilt hadden ze zojuist “Oud-en-Nieuw” gevierd van 1944 naar 1945. Nou ja, gevierd... Er viel weinig te vieren in de laatste maanden van de Tweede Wereldoorlog. De Almeloër Gerard Vloedveld, 25 jaar oud, die sergeant was geweest in het Nederlandse leger in de meidagen van 1940, woonde bij zijn oudste zus en zwager, de familie Thien, op het Burgemeester Heemstrakwartier 83. Hij was lid van de Verzetsgroep De Bilt. Daarvoor deed hij administratief werk en hij luisterde naar Radio Oranje. De vorderingen van de geallieerden hield hij bij in een dagboek en op landkaarten. Hij maakte daar verslagen van die hij uittikte op stencils, die weer werden vermenigvuldigd op een stencilmachine en in De Bilt en omstreken werden verspreid. In de nacht van 1 op 2 januari 1945 werd Gerard Vloedveld door de Duitsers van zijn bed gelicht...

Verraad

In 1943 ontstond er een reële dreiging, zeker voor oud-militairen, om gedwongen te worden ver weg in Duitsland in de (oorlogs) industrie te werken. Er was namelijk in Duitsland, door de aanhoudende oorlog waardoor veel mannen naar het front moesten, een schreeuwend gebrek aan arbeidskrachten. NSB'ers en mensen die al in Duitsland of hier voor de overheid werkten waren uitgezonderd.

Om die dreiging af te wenden werkte Gerard de hele zomer van 1943 bij een Duitse boer. De dreiging bleef echter en daarom trad hij

in november 1943 in dienst bij zijn zwager Harry Thien, die (waarnemend) Voedselcommissaris was in Utrecht en woonde in De Bilt. Gerard woonde in die tijd bij zus Riky en zwager Harry Thien.

Op het kantoor van de Voedselcommissaris heeft Gerard ruim een jaar gewerkt. Hij had er het gevoel dat hij iets deed voor het noodlijdende volk en had tegelijkertijd een goede dekmantel en een officieel excuus om niet naar Duitsland te hoeven. Als zijn fiets eens in beslag dreigde te worden genomen hoefde hij alleen zijn “Ausweis”, waar zijn werkgever op stond, te laten zien en hij werd, met fiets en al, met rust gelaten.

Als Voedselcommissaris had Harry Thien onder andere een groot aantal vrijstellingen weten te regelen voor boeren in de omgeving, zodat ze hun paarden niet bij de Duitsers hoefden in te leveren. Dat liep een beetje de spuigaten uit en daarom werd Harry, op last van de Duitsers, uit zijn functie ontslagen. Bovendien kreeg hij een tip dat hij een tijdje uit beeld moest blijven omdat de Duitsers op hem loerden. Hij ging daarom op 3 september een paar maanden met zijn gezin naar het ouderlijk huis van Riky in Almelo en Gerard bleef alleen achter in het grote huis aan het Burgemeester Heemstrakwartier.

De bevrijders zaten in die tijd al in Brabant en stonden voor de grote rivieren. Daarom moest Wageningen worden geëvacueerd, zodat er een vluchtelingstroom onder meer

1940 Vlak voor het uitbreken van de oorlog.

richting De Bilt kwam. De toenmalige pastoor van De Bilt, later deken in Almelo, G.L. Veeger, vroeg aan Gerard of hij een gezin, de familie Buijs, tijdelijk kon huisvesten. Dat deed hij natuurlijk, maar dan wel onder de voorwaarde dat het tijdelijk was, totdat het gezin Thien weer thuis zou komen. Tegen de Kerst van 1944 wilden Harry en Riky weer terug naar hun eigen huis en moest de Wageningse familie dus ergens anders ondergebracht worden. Het gezin kon terecht op een boerderij in Veenendaal. Ze hadden

het daar beter dan in De Bilt, maar waren toch ontstemd dat ze weg moesten. Daarom gaven ze, uit pure rancune, bij de Grüne Polizei aan dat Gerard “verzetswerk” deed. Ze hadden zelf gezien dat hij naar de Engelse radio (Radio Oranje) luisterde, een dagboek bijhield met de vorderingen van de geallieerden, een typemachine had en bovendien een stencilmachine, zodat hij berichten kon verspreiden.

Het dagboek

Zes maanden later pas vond Gerard de tijd en vooral de rust om de gebeurtenissen van begin januari 1945 op papier te zetten. In zijn dagboek schreef hij in juli 1945:

“We zijn dus bevrijd van de Duitse overheersing! Maar zover ben ik nog niet eens met 't vertellen! Laat ik eerst het hoofdstuk dat ik in maart aansneed afmaken! In die tijd was dat nog te gevaarlijk want, mochten de moffen dit boek nog eens vinden, dan zou dat nare gevolgen voor me gehad hebben. Zo is het ook erg gelukkig dat mijn aantekeningen van de laatste maanden van '44 te De Bilt niet in hun handen gevallen zijn; dat zou me een mooi rond gaatje in m'n voorhoofd bezorgd hebben...

Op 1 januari 1945, juister gezegd: in de nacht van 1 op 2 januari te één uur, kwam Riky op mijn kamer me uit de slaap halen met de woorden: “Gerard, er zijn Duitsers in huis. Je moet opstaan.”

Nooit was ik zó snel kláárwakker! Ik schrok

overeind: "Duitsers?" "Ja, je moet direct beneden komen." Ik eruit! M'n hart sloeg in m'n keel, terwijl ik zenuwachtig naar m'n sokken zocht, die natuurlijk niet te vinden waren... Daar kwam zo'n "blonde Germaan" m'n kamer binnen: "Schnell, schnell, nach unten!" Toen ik, zittend op de rand van m'n bed naar hem opkeek zag ik recht in de loop van een machinepistool... Vanaf het moment dat ik beneden kwam en daar in de koude kamer 6 geüniformeerden aantrof (Feldgendarmerie!) en Harry en Riky met jassen aan in een stoel zag zitten, was ik echter weer helemaal de oude en had ik van zenuwen geen last meer. "Sie sind Vloedbeeld?", richtte een onderofficier zich tot mij. Ik antwoordde bevestigend en ging, op zijn bevel, vóór naar m'n slaapkamer, gevolgd door drie gewapenden. "Wir werden alles durchsuchen. Wenn Sie eine falsche Bewegung machen schiessen wir!" Ik verzekerde dat ik niet aan geintjes dacht en daarop kreeg ik bevel alle kasten en laden te openen. Zelf moest ik alles op de grond uitspreiden, terwijl een ander mijn bed overhoop haalde en de derde het zeil onderzocht en de wanden... Uit de muurkast kwam een stapeltje kranten tevoorschijn, wat "der Herr Unteroffizier" zeer verdacht vond. Ook een plattegrond van Hengelo, waarop met rode lijnen het bombardement van medio oktober stond aangegeven en, uit een andere kast, m'n knipselboek van de Jamboree¹ ("Foei!: een internationale organisatie...!!"). Ook pikten ze een stapeltje brieven van Jo² en van thuis mee, voor nader onderzoek.

Tenslotte kwamen de twee laden van de linnenkast aan de beurt. Ik deed eerst alsof we klaar waren, maar de man wees met z'n zaklantaarn op de ene la en gebod me die te openen. Er zaten wat kinderkleertjes in van Riky. Ik verwachtte toen elk ogenblik ook de andere lade te moeten openen, waardoor een gedeelte van mijn dagboek tevoorschijn gekomen zou zijn. Ik had daarin op Nieuwjaarsdag nog zitten schrijven en het 's avonds in het donker in de laden weggeborgen om het de volgende morgen op de verborgen plek te leggen. Gelukkig gaf de mof daar geen bevel toe en met een zucht van verlichting hoorde ik hem bevelen me aan te kleden...

Toen we beneden waren doorstond ik nog even een benauwd ogenblik, toen de langste van het zestal opnieuw naar boven ging, maar gelukkig vond ook hij het dagboek niet; wél echter de rol van de stencilmachine die ik indertijd aan de ondergrondse in Breda had verkocht, maar die nog nooit was afgehaald...

Alles met alles: het feit dat de radio speelde, dat het licht brandde, dat ik kaarten van de fronten had getekend en bijgehouden, dat ik lid was (geweest) van de Padvinderij, dat ik krantenknipsels verzamelde en een stencilmachine in huis had, vond de Feldgendarmerie zo ernstig dat ik mee moest!

Riky mocht me nog een paar sneetjes brood meegeven, ik kreeg bevel de radio onder de arm te nemen en daar gingen we de donkere, koude vriesnacht in...

Onderweg waren de kaffers op hun manier nog vriendelijk ook en probeerden ze een amicaal gesprek aan te knopen. Maar ik zag voor m'n ogen niets anders dan het verbaasde gezichtje van kleine Jan³, met z'n grote vragende kinderogen.

Ze brachten me naar het Biltse politiebureau waar ik aan de wacht werd overgegeven. Ik kon nog even zitten kletsen met de agenten, waarvan ik er een goed kende, en me lekker warmen bij de kachel, maar toen ging ik de cel in. Die nacht vergeet ik niet licht, evenmin als de volgende!

Het was er koud en ik lag maar op de brits te draaien om de slaap te pakken te krijgen, wat niet lukte. Toen kwam me plotseling het gezichtje van m'n lieve meiske voor ogen. Het zweefde steeds vlak bij me, soms meende ik het te kunnen raken, maar dan ineens was ze hopeloos ver van me af, wanneer ik me mijn werkelijke toestand indacht.

De volgende morgen werd ik gewekt door een agent die met me had samengewerkt in de ondergrondse! Hij keek verbaasd toen hij me herkende; mijn naam wist hij immers niet. Ik verzocht hem Harry en ook Vermaak⁴ even te waarschuwen en nadat ik me had gewassen werd ik weer alleen gelaten. Weer begon de marteling van het alleen zijn tussen 4 enge muren en het warrelen van allerlei gedachten. Ik at zonder veel trek mijn boterhammen op en werd omstreeks half een gehaald door... Vermaak. Ik vertelde hem waar mijn dagboek en de administratie van de ondergrondse verborgen waren. Hij deelde

me mee dat Harry het dagboekgedeelte dat in de lade van de linnenkast lag inmiddels al verbrand had. Harry en Riky hielden zich goed, zei hij en zij en hij zouden alle mogelijke moeite doen om me weer vrij te krijgen. Hij stelde me gerust dat alle sporen die naar mij wezen in de ondergrondse zouden worden uitgewist en zei erop te rekenen dat ik mijn mond zou houden. Dat kon ie!

Buiten wachtten me de twee onderofficieren met een autootje. De een bood me sigaretten aan en een stuk Duitse kuch. Toen we reden deelde hij me mee dat we naar de "SD" gingen. "Sie wissen was das ist?". Ik verzekerde hem dat ik dat maar al te goed wist. Als ik alles vertelde zoals het werkelijk was, zei hij, dan kon me niets overkomen en zou ik gauw weer thuis zijn. "Ich habe keine Angst", zei ik, "es kann mich nichts ankommen". Op mijn verzoek beloofden ze 's avonds nog even naar Harry te gaan om te zeggen dat hij niets naar huis moest schrijven om Jo en moeder en vader niet ongerust te maken. (Ze hebben dat inderdaad gedaan.) Ik werd achtergelaten in het pand Maliebaan 74 te Utrecht, het meest beruchte bureau van de "Sicherheits Dienst"⁵. Een Hollander (!), in burger gekleed, bracht me in een cel. Het was op de halklok toen half twee. De cel was in het souterrain, donker, 4 pas lang, 2 ½ breed en niet erg hoog. Het was er koud. Een houten brits, een voet boven de stenen vloer, en een oude stoel vormden het meubilair. Een deken was er niet, maar gelukkig had ik mijn zware winterjas! Eerst zat ik een poos op de stoel, toen

ging ik wat op de krib liggen maar dat was te koud, zodat ik m'n vier passen op en neer ging afmeten. Soms benauwden me die enge muren en moest ik even zitten.

Om 6 uur, weer volgens de halklok, werd ik gehaald. Ik kwam boven in een grote kamer met dikke tapijten en prachtige meubelen.

Een Hauptmann zat achter een bureau. Toen ik binnenkwam keek hij me eerst erg donker aan en stopte toen, heel demonstratief, een houder met patronen in een F.N.-pistool. Ik zag dat hij de slede niet achteruit haalde en dat er dus geen kogel in de kamer zat...

Het verhoor begon. De inbeslaggenomen spullen lagen netjes uitgestald over twee tafels en ik gaf van elk een verklaring: hoe ik eraan kwam en waarom ik het had.

Hij vond dat ik een eigenaardige interesse voor het front had en voor krantenberichten over de oorlog en kon niet begrijpen dat iemand zulke dingen verzamelde. Dat ik Padvinder was geweest betekende voor hem dat ik connecties had in Engeland of Amerika; de radio bewees dat ik naar "der Feindsender" luisterde en de trommel van de stencilmachine dat ik berichten van "Londen" doorgaf aan anderen... Tenslotte was voor hem de plattegrond van Hengelo hét bewijs dat ik spionagewerk voor de "Engländer" verrichtte. Ik ontkende dat natuurlijk! "Junger Mann, Sie machen es schwer für Ihnen", waarschuwde de mof op vaderlijke toon, "Wenn Sie alles anerkennen kommen Sie mit fünf Jahre Gefängnis frei, aber die Lügner bleiben gefährlich für uns und werden erschossen...!" Ik

beweerde niets te bekennen te hebben, maar hij zei het beter te weten en noemde me "spion". "Das bin ich nicht!", zei ik zo beslist mogelijk. "Jawohl!", "Nein!", "Jawohl!", enz. Dat ging zo misschien zes of acht keer, tot 't mij verveelde en ik mijn mond dicht hield. "Können Sie nicht reden!?", riep de Hollander die er ook bij stond en meteen kreeg ik een vuistslag op mijn rechter wang. Ik zei dat ik vaak genoeg ontkend had, zodat ik het niet meer behoefde te herhalen, maar daarvoor kreeg ik te horen: "Reden Sie so?" En meteen had ik een pats op m'n linker bovenkaak te pakken die beter aankwam: ik voelde tenminste even geen grond en toen ik weer houvast had aan mijn benen merkte ik dat er een paar brokken van mijn voorste kies los in mijn mond zaten. Dat maakte me woest en ik deed dan ook mijn lippen niet meer van elkaar, hoe de Hauptmann ook tekeer ging en met het pistool zwaaide; ik wist immers dat hij eerst nog de haan zou moeten spannen vóór hij kon schieten en dat gebeurde nog steeds niet. Ik werd weer weggebracht, nadat ze me de verzekering hadden gegeven dat ze me wel zouden leren spreken...!

Terug in mijn cel – op de klok in de hal zag ik dat het geval één uur en tien minuten geduurd had – grabbelde ik met m'n tong eerst de tandensplinters uit m'n mond en merkte ik dat er een behoorlijke gaping in de tandenrij gekomen was. Pijn deden me die klappen echter niet meer. Ik dacht aan de woorden "We zullen je leren spreken" en ging op de

brits liggen om zo rustig mogelijk te zijn. Ik was ervan overtuigd dat ze nu hun "beproeft de methodes" zouden proberen, maar nam me voor hard te zijn. Ik dacht aan Jo en zei in gedachten tegen haar "Trek je er niets van aan; ze zullen geen plezier om mij hebben. Ik kán immers niet bekennen!"

Slechts korte tijd later werd ik gehaald. Ik weet niet hoe laat het was want ik werd direct naar een kale kamer gebracht, eveneens in het souterrain. Ditmaal waren het SS'ers, twee man, die ik eerder al eens in de stad had zien lopen. Er stond een tafel in die kamer, meer niet. De Hauptmann was er ook: "Wollen Sie reden?" "Jawohl, ich habe alles erzählt was ich weiss." "Sie sind ein Spion!", schreeuwde hij me plotseling toe en ging opeens vlak voor me staan met z'n kop heel dicht bij me. Ik zou z'n gezicht nu nóg terug kennen, een echt barbareng gezicht! Op dat moment zag ik dat de beide SS'ers leren zwepen in de hand hadden en vergat ik te antwoorden. Die ene weifeling maakte de maat vol. De dikkop gaf een commando en trad de kamer uit. Ik kreeg van de kleinste SS-man in 't Hollands bevel mijn bovenlijf te ontbloten en moest voorover over de tafel bukken. Toen sloegen ze!

Wat ik gevoeld heb weet ik niet meer; wel weet ik, toen ik even later weer in de cel zat en in het donker me aankleedde, dat ik vond dat het nogal meegevallen was, al deed mijn rug pijn. Eén keer moeten ze met het dikke eind geslagen hebben, want vlak onder mijn

rechter schouderblad voelde ik pijn als van een lichte kneuzing. Het was een opluchting te weten dat ik de verdere nacht wel met rust gelaten zou worden. Mijn maag jeukte wel wat, maar het stuk kuch was al op. Ik kroop zo warm mogelijk onder mijn overjas en trachtte te slapen, maar toen kwamen de gedachten! Jo dwarrelde maar steeds dicht voor m'n ogen langs en toen ik er aan dacht dat ik al zo lang niets van haar gehoord had werd 't me wat te machtig. Opeens voelde ik mijn rug weer branden en tegelijkertijd verlangde ik er zo héél erg naar nu met m'n hoofd tegen het hare te kunnen liggen en zo door haar getroost te worden. De tranen braken door en ik heb gehuild, een lange tijd, tot ik eindelijk in slaap sukkelde.

Toen ik wakker werd was het nog donker. Nog steeds waren mijn gedachten in Almelo, bij Jo en bij Vader en Moeder. Nog lang lag ik te draaien, oppassend niet op mijn rug te moeten steunen, totdat het eindelijk héél langzaam ging schemeren tot aan hetzelfde sombere halfduister van de vorige dag."

Gerard hoefde geen gevangenskleding aan omdat hij blijkbaar ter beschikking van de Hauptmann moest blijven. De volgende dag (4 januari) hoorde hij op de gang bij de cellen opeens duidelijk zeggen dat de gevangene in cel nummer 77 opgehaald moest worden. Maar ze haalden hém op; waarschijnlijk een vergissing want hij zat in cel nummer 75! Hij kreeg enkele persoonlijke spullen terug, behalve zijn portefeuille met daarin 470

gulden (voor die tijd ongeveer twee maand-salarissen) en moest, met een grote groep gevangenen, lopen naar Kamp Amersfoort bij Leusden. “Zo lang ik loop, loop ik nog”, dacht hij en ging dus braaf mee.

De ontsnapping

Van de duizenden gevangenen in Kamp Amersfoort waren een paar honderd in afwachting van hun proces. Veel van hen hadden bijvoorbeeld hun radiotoestel niet ingeleverd toen dat op 13 mei 1943 werd voorgeschreven.⁶ Gerard behoorde tot deze groep “lichtere” gevallen. In het kamp werd hij in een barak ondergebracht. Hij moest aan het werk in de bossen in het zogenoemde “Boskommando”, bomen omzagen en -hakken die als bouw materiaal dienden voor geschutsofstellingen en dergelijke. In Kamp Amersfoort heeft hij veel meegeemaakt: executies en straffen die werden uitgedeeld omdat mannen hadden geprobeerd te ontsnappen. Zo wist hij zich later nog te herinneren dat zo’n straf bestond uit het op blote voeten de hele dag in de sneeuw staan met een zak zand op de rug. De plek waar de gestraften moesten staan was een met veel prikkeldraad aan grote palen afgezet stukje grond. De gevangenen in Kamp Amersfoort noemden die plek de “rozentuin”, vanwege dat prikkeldraad. Als je niet meer op je benen kon staan viel je in het prikkeldraad. Ondanks de dreigende omstandigheden was Gerard vast van plan er vandoor te gaan. Hij wist dat het riskant was, maar blijven was

voor hem ook geen optie (in 1945 vonden in Kamp Amersfoort nog 87 executies plaats, vaak van willekeurige gevangenen).

Later beoordeelde hij zijn eigen ontsnapingsplan niet als een dapper plan, maar meer als een slim plan, in het Twents: “Meer klook as dapper”.

Hij bereidde zijn ontsnapping goed voor. Hij won het vertrouwen van bewakers door ze te wijzen op de mogelijkheid in de buurt, buiten het kamp, bij boeren en bakkers roggebrood te kopen, een welkome aanvulling op het zeer karige rantsoen. Door met de bewakers buiten het kamp rond te rijden op zoek naar brood, verkende hij de omgeving en plande hij zijn vluchtroute.

Gerards groep, het Boskommando, werd bewaakt door drie à vier Oekraïense krijgsgevangenen die, onder dwang, dienst hadden moeten nemen in het Duitse leger en niet erg goed opletten. Gerard had zich dus goed georiënteerd en na een tijdje ging hij steevast vooraan lopen als het Boskommando de bossen in trok.

Op woensdag 31 januari vond hij de tijd rijp en de omstandigheden gunstig. Met een smoes (sanitaire stop) zonderde hij zich af in het bos. Zodra hij achter een heuveltje uit het zicht was verdwenen ging hij er vandoor. Hij kwam bij een huis waarvan hij de bewoners kende vanuit zijn werk bij de Voedselcommissaris en die hij kon vertrouwen. Hij kon er even schuilen tot het donker was en zij wezen hem de weg. Zo ging hij ’s nachts

te voet terug naar De Bilt. Telkens als er een auto aan kwam (dat kon alleen maar een Duitse auto zijn want andere auto's reden er 's nachts niet) dook hij achter een boom of in een sloot, totdat die auto voorbij was. In de ochtend van donderdag 1 februari, tegen een uur of vijf, kwam Gerard in De Bilt aan. Hij wist daar de Duitsers c.s. te blijven ontwijken en toch zijn aanwezigheid bij Harry en Riky te melden.

De Verzetsgroep De Bilt zorgde voor valse papieren en Harry Thien gebruikte zijn connecties om transport te regelen via Zwolle naar Almelo. Daar heeft Gerard tot aan de bevrijding van Almelo – 5 april 1945 – ondergedoken gezeten op de zolder van zijn ouderlijk huis.

Voetnoten:

¹ Internationale bijeenkomst van padvindsters die in 1937 in Nederland had plaatsgevonden en waar Gerard in de organisatie had gezeten.

² Jo Nijhuis was Gerards vriendin en werd later mijn moeder. Ze hadden in 1945 al zeven jaar verkering.

³ Jan Thien, die toen zes jaar was, oudste zoon van Harry en Riky en petekind van Gerard, kan zich het voorval nu nog heel goed herinneren.

⁴ J.W. Vermaak was de buurman van de familie Thien op nummer 85. Hij behoort volgens drs. Hans Brugman, in zijn artikel "Het verzet in onze gemeente", tot de leden van de Verzetsgroep De Bilt die de oorlog niet hebben overleefd. Volgens een officiële getuigenverklaring van Harry Thien voor de Stichting 1940-1945 is Vermaak op Goede Vrijdag, 30 maart 1945, op straat door de Duitsers doodgeschoten.

⁵ Op Maliebaan, nummer 74, zat de Duitse Sicherheitsdienst. Dat was in feite het Utrechtse centrum van terreur. In dat pand zijn veel verzetsmensen hardhandig verhoord en gemarteld. Er zijn schokkende verhalen over bekend, vergelijkbaar met die uit andere SD-verhoorcentra in het land.

Direct na de bevrijding betrad een Utrechtse tolk in Canadese dienst het pand. Hij zei er later over: *"In de kelder waren cellen, en er lag een grote plas bloed. Daar is het een en ander gebeurd. Je houdt het niet voor mogelijk."*

⁶ bron: Nationaal Monument Kamp Amersfoort